

- практичний – оволодіння дитиною практичними навичками, компетентностями у різних видах діяльності, виявлення себе у різноманітних видах творчості;
- ціннісно-смысловий, що означає формування у дитини ціннісних орієнтацій, уподобань, мотивів і установок, котрі обумовлюють ставлення дитини до себе, до інших людей, до світу.

Позитивним результатом соціокультурного розвитку дитини є соціалізованість (відповідність особистісних характеристик і поведінки соціальним вимогам), що розвивається і формується у навчально-виховному процесі.

Задля гарантування адекватної соціалізації дітей молодшого шкільного віку учасники психолого-педагогічного супроводу дорослішання (сім'я, школа, суспільні організації, ЗМІ) мають орієнтуватися на вирішення таких задач:

- 1) створення у вимірах освітнього простору для кожної дитини гуманного соціокультурного середовища розуміння і розвитку;
- 2) координування й укріплення взаємодії усіх інституцій соціалізації задля забезпечення дитині у процесі дорослішання права на гармонійний розвиток;
- 3) об'єднання зусиль освітніх закладів та сім'ї для усвідомлення потенціалу шкільної соціалізації як умови єдності навчання і виховання у контексті соціокультурного розвитку дитини.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми в і передбачає подальші наукові розвідки.

Список використаної літератури

1. Варяниця Л. О. Соціалізація молодших школярів у просторі дитячої субкультури. *Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. пр. – Вип. XXVIII*. Слов'янськ: Видавн. центр СДПУ, 2005. С. 88–101.

2. Токарева Н. М. Психологічні особливості соціалізації особистості у соціокультурному контексті постмодерну. *Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства : монографія / кол. авторів; ред. Н. М. Токаревої*. Кривий Ріг : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 17–26.

3. Юрченко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень [Електронний ресурс] режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/7312>

УДК 37.091.313

Шкварла І. С.

Комунікативно спрямоване навчання як умова гуманізації педагогічної діяльності

Анотація. У статті обґрунтовується актуальність проблеми гуманізації освіти, визначається сутність, зміст і особливості комунікативно спрямованого

навчання як умови гуманізації педагогічної діяльності, розкривається технологія його організації

Ключові слова: гуманізація, гуманізація педагогічної діяльності, комунікативно спрямоване навчання, комунікативна задача. ігрове моделювання.

Шкварла И.С. Коммуникативно направленное обучение как условие гуманизации педагогической деятельности.

Аннотация. В статье обосновывается актуальность проблемы гуманизации образования, определяется сущность, содержание и особенности коммуникативно ориентированного обучения как условия гуманизации педагогической деятельности, раскрывается технология его организации.

Ключевые слова: гуманизация, гуманизация педагогической деятельности, коммуникативно направленное обучение, коммуникативная задача, игровое моделирование.

Shkvarla I.S. Communicatively directed education as a condition of humanization of pedagogical activity.

Summary. The article substantiates the urgency of the problem of humanization of education, determines the essence, content and peculiarities of communicatively directed education as a condition for the humanization of pedagogical activity, reveals the technology of its organization

Key words: humanization, humanization of pedagogical activity, communicative directed teaching, communicative problem. game simulation.

Постановка проблеми. Становлення демократичного суспільства, входження України в європейський освітній простір ставить вимоги до вищої освіти, що потребує її оновлення. Оновлення системи освіти здійснюється на різних рівнях і відбувається за рахунок утвердження загальнолюдських та національних цінностей, створення умов для самореалізації кожної особистості. Основним принципом європейської освіти був і залишається принцип гуманізації освітнього процесу. Гуманізм нового століття світове співтовариство пов'язує з освіченістю, компетентністю, мобільністю, свободою саморозвитку людини та реалізації її таланту, формування особистості, здатної мислити, розвивати творчі здібності, самостійно навчатися протягом життя, удосконалювати уміння і навички відповідно до запитів суспільства. Гуманізація освіти означає створення такої освітньої соціальної системи, яка відповідає гуманістичним цінностям, ідеалам і припускає «олюднення» освіти, в якій людина ставиться в центр навчально-виховного процесу у вищій школі. «Гуманна освіта – це особистісно орієнтовна освіта, що проголошує особистість найвищою соціальною цінністю» [4, с.76-77].

Узагальнення позицій науковців дозволяє трактувати визначений феномен як складову нового педагогічного мислення, яке передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічної діяльності в аспекті її людинотворчої функції. Гуманізація освіти відбувається за рахунок створення морального клімату,

творчої атмосфери в навчальному процесі, орієнтації на розвиток і становлення відносин поваги між студентами та викладачами, розвитку почуття власної гідності та особистісного потенціалу студента. Створення гуманістичного середовища в педагогічному процесі неможливе без гуманізації педагогічної діяльності, яка залежить переважно від позицій викладача, від тих цілей, які він ставить у процесі взаємодії зі студентами, вибору відповідних технологій навчання. Гуманна педагогічна діяльність передбачає повагу педагогів до особистості студента, довіру до неї, прийняття її запитів та інтересів, створення максимально сприятливих умов для розвитку здібностей і обдарувань, для її самовизначення.

Аналіз наукових досліджень. Проблема гуманізації педагогічної діяльності була предметом дослідження Ш. О. Амонашвілі, О. Г. Балла, І. Д. Беха, В. О. Білоусової, С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, Ю. М. Кулюткіна, А. В. Сущенко, В. О. Якуніна та ін. Дослідники виявили варіативність підходів до визначення дефініції «гуманізація педагогічної діяльності». Так, з точки зору А. В. Сущенко, педагогічна діяльність на засадах гуманізму «це активна гуманістично спрямована самореалізація вчителя у вільному виявленні ним людяності у почуттях, свідомості та професійних діях з метою гармонійного і всебічного розвитку і саморозвитку унікальності і своєрідності суб'єктів педагогічного процесу» [9, с.49], яка забезпечує свободу особистості в усіх проявах розумової, трудової, фізичної і громадської діяльності, використовуючи потенціал її активності, самодіяльності, самостійності і творчості. В. О. Білоусовою гуманізація розглядається як олюднення педагогічної діяльності, визнання педагогом цінності особистості, її права на свободу, соціальний захист, створення умов для прояву здібностей, а також стимулювання саморозвитку і самовиховання [2]. Гуманізація педагогічної діяльності, на думку Н.Ю.Бутенко, означає повагу педагогів до особистості студента, довіру до неї, прийняття її запитів та інтересів, створення максимально сприятливих умов для розвитку здібностей і обдарувань, для її самовизначення [3].

Узагальнення позицій науковців дозволяє трактувати визначений феномен як складову нового педагогічного мислення, яке передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічної діяльності в аспекті її людинотворчої функції.

Метою гуманістичної педагогічної діяльності, як стверджує І. Д. Бех, є «створення викладачем сприятливих умов для розвитку, саморозкриття, самоутвердження кожної особистості, що потребує організації діяльності, спрямованої на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження» [1, с.197]. Проте, незважаючи на значну кількість опублікованих праць, проблема гуманізації педагогічної діяльності викладача вищої школи засобами комунікативно спрямованого навчання не знайшла належного відображення у науковій літературі, а тому продовжує залишатися актуальною.

Метою статті: обґрунтувати проблему гуманізації освіти, визначити сутність, зміст і особливості комунікативно спрямованого навчання як умови гуманізації педагогічної діяльності, розкрити технологію його організації.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить практика, традиційна освіта залишається неспроможною до втілення в повному обсязі гуманістичної парадигми. Брак цілеспрямованої гуманістичної освіти може призвести як до інтелектуальної, так і до моральної деградації нових поколінь молоді.

Загальна постановка проблеми полягає в тому, що кардинальні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, закономірно висувають необхідність переорієнтації викладачів і студентів на організацію такого навчального процесу, який забезпечив би ефективну комунікацію, що сприяє формуванню позитивних гуманних суб'єкт-суб'єктних міжособистісних стосунків в системі «викладач-студент», «студент-студент». Створити суб'єкт-суб'єктну взаємодію дозволяє комунікативно спрямоване навчання.

Підготовка студентів до комунікативно спрямованого навчання потребує розкриття сутності комунікативної діяльності, що неможливо без установалення співвідношення понять "спілкування" і "діяльність".

З позиції діяльнісного підходу спілкування розглядається в двох аспектах: як атрибут (сторона) діяльності (О.О. Бодальов, В.С. Добрович, В.О. Кан-Калик, А.В. Киричук, Б.Ф. Ломов та ін..) і як самостійний вид суб'єкт-суб'єктної діяльності – комунікативної. Спілкування як особливий вид комунікативної діяльності обґрунтовано у філософії М.С. Каганом, у психології, Я.Л. Коломинським, О.О. Леонтьєвим, В.М. Мясіщевим, А.В. Петровським та ін. Зауважимо, що за наявності розбіжностей в поглядах, методологічна спільність їх виявляється в тому, що в них поділяється точка зору на єдність спілкування і діяльності, яка виявляється в наявності спільної якості – бути відносно самостійними формами соціальної активності індивіда: діяльність – це активність, направлена на перетворення об'єкту, а спілкування – це взаємодія, де об'єкт – завжди суб'єкт, інакше немає взаємодії. Дійсно, немає діяльності поза спілкуванням, а спілкування володіє всіма характеристиками діяльності, тільки діяльності, що проводить саме людина, тобто коли сама людина виступає предметом діяльності. Так, Я.Л. Коломинський стверджує, що "спілкування – особливий вид діяльності, об'єктом якого є інша людина, предметом – її внутрішній світ (почуття, прагнення, погляди, переконання, знання і т.п.), метою – зміни в цій картині світу, а засобами – вся сукупність інформаційних дій – мови, міміки, жестів. При цьому партнери виступають одночасно один для одного і як об'єкти, і як суб'єкти діяльності" [6, с.46].

У статті прийнятий підхід, відповідно до якого спілкування розглядається як самостійна діяльність (комунікативна), яка має ряд специфічних рис, що відрізняють її від інших видів діяльності.

Процес підготовки студентів до комунікативно спрямованого навчання спирається на розроблену психологами теорію, згідно з якою психіка людини виявляється і формується тільки в діяльності, при чому не в будь-якій діяльності, а тільки в діяльності, аналогічній тій, яка призводить до появи необхідних властивостей. При цьому, ступінь сформованості діяльності залежить не стільки від її тривалості, скільки від характеру її організації, від особливостей запропонованої системи дій [3, 5, 7, 9].

Тому комунікативно спрямованим навчання стане можливим тільки в процесі такого навчання, яке за своїми характеристиками відповідатиме комунікативній діяльності, що потребує упровадження у традиційну систему навчання комунікативного методу, який робить весь процес навчання комунікативно спрямованим. Науковими дослідженнями (В.В.Гаркуша, Е.І.Пасов, О.А. Татьянченко та ін.) доведено, що комунікативно спрямоване навчання – це навчання, при якому комунікативній діяльності навчаються у процесі діяльності спілкування. Тобто, спілкування, виконуючи функції засобу і умови навчання, стає і його метою[7]. Тому навчати студентів комунікативно спрямованому навчання потрібно в умовах діяльності, яка за своїми характеристиками будується за типом комунікативної діяльності, особливістю якої є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, організована на основі співпраці.

Організація співпраці у навчальному процесі дозволяє в модельній формі відображати суть процесів, що відбуваються в професійно-педагогічній діяльності. А це означає, що підготовка студентів до комунікативно спрямованого навчання визначається не тільки змістом, а, перш за все, формами і методами навчання.

Організація комунікативно спрямованого навчання здійснюється поетапно. Перший етап – актуалізація теоретичних і прагматико-процедурних знань. Другий етап – тренінг комунікативних навичок. Третій етап – формування умінь шляхом самостійного використання засвоєних навичок у нових нестандартних ситуаціях що потребує створення уявної моделі комунікативної дії; вибору адекватного уявної моделі практичного способу дії.

На першому етапі особливу увагу слід звертати на поглиблення, узагальнення й систематизацію знань, оволодіння процедурно-прагматичними знаннями, надання їм практичної спрямованості, показ значущості знань з метою формування інтересу і потреби в оволодінні ними. Для цього доцільно використовувати метод бесіди, як найбільш прийнятний, доступний за технологією і результативний як за часом, так і за можливістю активізації комунікативної активності студентів. Можна практикувати і виступ студентів з окремих питань з доповідями, рефератами з їх подальшим обговоренням.

На другому етапі здійснюється формування комунікаивних навичок. Спочатку студенти оволодівають окремими діями, що характеризують дану навичку, потім на системі вправ відпрацьовується навичка цілісного застосування комплексу дій та їх самостійного використання у стандартних ситуаціях. Односторонній і категоричний інструктаж, показ зразка виконання дії і контроль за ступенем його репродуктивного відтворення сприяє ефективному формуванню комунікативних навичок. [8].

Третій етап спрямований на формування умінь переносити навички в нові ситуації, що потребує: 1) створення уявної моделі комунікативної дії; 2) вибір адекватного уявної моделі практичного способу дії.

Уявна модель комунікативної дії створюється в процесі вирішення комунікативних задач, які у психолого-педагогічній літературі розглядаються як зв'язуюча ланка між теоретичними знаннями і практичними вміннями.

Розв'язання комунікативних задач потребує осмислення педагогічної ситуації, що склалася і визначення комунікативної задачі. Для створення уявної моделі дії необхідно виходити з того, що «комунікативна задача є тією ж педагогічною задачею, але перекладеною на мову комунікації. Комунікативна задача відображає педагогічну, але носить по відношенню до неї допоміжний, інструментальний характер» [5, с.85]. Вирішення комунікативних задач здійснюється за наступним планом: 1) визначення і формулювання проблеми; 2) аналіз фактів, відображених у проблемі; 3) підбір критеріїв для оцінки рішення; 4) оцінка рішення; 5) побудова уявної моделі способу дії; 6) вирішення проблеми.

Для вирішення комунікативних задач студентам доцільно пропонувати ситуації двох видів: завершені і незавершені. При розгляді ситуацій першого типу студенти повинні здійснювати аналіз і аргументовану оцінку комунікативних дій учасників ситуації, а також діагностувати можливі наслідки використаних ними дій.

Вирішення незавершених педагогічних ситуацій здійснюється поетапно: 1) аналіз, що передбачає діагностику суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних відносин, які склалися в конкретних умовах даної ситуації; 2) визначення мети дії, що перетворює ситуацію на педагогічну задачу; 3) визначення комунікативного забезпечення (вибір адекватних ситуації і особливостям учасників спілкування вербальних і невербальних засобів); 4) передбачення утруднень, які можуть виникнути в контексті вирішення даної задачі; 5) створення уявної моделі комунікативної дії, адекватної ситуації і особливостям її учасників; 6) розв'язання комунікативної задачі; 7) аналіз ефективності прийнятого рішення.

Навчаючи студентів вирішенню таких задач, необхідно акцентувати увагу на наступних положеннях: кожна задача має свій прихований підтекст, детермінований мотивами поведінки суб'єкта і об'єкта комунікативної взаємодії; у кожній задачі завжди відсутні певні дані, що створює можливості для багатоваріативності рішень; при вирішенні немає можливості врахувати всі чинники (соціальні, індивідуально-психологічні, ситуативні), а тому кожне рішення тільки відносно можна вважати закінченим; задачі містять умови для подальшого вдосконалення методики їх вирішення.

У процесі вирішення комунікативних задач студенти оволодівають умінням будувати уявну модель комунікативної дії у відповідності з особливостями ситуації і партнерів по спілкуванню. Це дозволяє, реалізувати прийняті рішення, побачити, наскільки вони ефективні в дійсності.

Вибирати адекватний даній моделі спосіб практичної дії і реалізувати його в комунікативно спрямованому навчанні студенти можуть навчитися в процесі участі в рольових іграх: сюжетних, які вимагають тільки імітації відповідних дій, заданих роллю; ситуаційно-рольових, які створюють можливості для часткової, або повної імпровізації; ділових, в яких професійна діяльність не копіюється, а відтворюється з максимальним приближенням до дійсності [10].

В імітаційній грі студенту, з метою знаходження дій, які характеризують образ і відтворення їх, необхідно поставити себе в позицію даного персонажа, прийняти на себе «його роль», швидко прийняти умови, запропоновані ситуацією,

приспособитися до них, обрати способи комунікативної дії, які адекватно характеризують образ і здійснювати їх. Для цього слід використовувати акторське «А що коли?» – спосіб заглиблення у запропоновані обставини, важіль, який переводить їх із повсякденної дійсності в площину уяви.

Для формування умінь імпровізації спочатку необхідно використовувати ситуації із заданими параметрами, які потребують самостійного прийняття рішення відповідно до особливостей учасників гри та ситуації. Потім для гри доцільно пропонувати ситуації, структура і межі змісту яких лише частково означені, що створює можливості для свободи комунікативної діяльності.

Організуюючи ділову гру, необхідно виходити з того, що вона, включаючи в себе імітаційні вправи, аналіз педагогічних ситуацій, ігрове проектування, дозволяє в умовах варіативності навчального процесу надавати йому комунікативну спрямованість.

Кожне ігрове заняття повинно закінчуватися аналізом, в якому акцентується увага на відповідності комунікативних дій виконавців сюжетній поведінці персонажів. При використанні ігор необхідно виходити з того, що успішність їх проведення детермінована адекватністю змісту ігрової діяльності знанням, якими студенти оволодівають, особистісною значимістю розв'язуваних проблем, чіткістю визначення мети і завдань, організацією діалогічного спілкування, врахуванням індивідуального комунікативного досвіду студентів у вирішенні завдань на основі теоретичних знань, а не тільки відповідно до власної позиції, власних бажань.

Практика засвідчила, що значна частина студентів не в змозі адекватно відобразити запропоновані ролі ні у вербальному, ні у пластичному, ні в емоційному плані, ні у плані створення характеру. В одних студентів відбувається домінування умовностей гри, в інших переважають реальні компоненти, що призводить до витіснення рольової дії, до втрати самої ідеї імітаційної педагогічної гри. У зв'язку з цим відбувається або «тиск ролі», або студент виходить за межі своєї ролі, не рахується з характеристикою і логікою поведінки інших дійових осіб і оцінює їх не «від ролі», а «від себе», що призводить до виникнення труднощів у виборі і прийнятті комунікативно вірних рішень. Тому в процесі підготовки до гри потрібно звертати увагу на усвідомлення її учасниками необхідності єдності рольової діяльності. Треба пам'ятати, що гра здійснюється на основі взаємодії, а тому непередготовленість хоча б одного учасника призводить до зниження ефективності роботи всієї групи, об'єктивної оцінки результатів ігрової діяльності.

Таким чином, організація комунікативно спрямованого навчання дозволяє в умовах варіативності навчального процесу гуманізувати педагогічну діяльність.

Висновки. Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що в гуманістично спрямованій педагогічній діяльності системоутворюючим початком освітнього процесу виступає особистість, а його головними цілями стає створення умов для розвитку здібностей, індивідуально особистісних властивостей студентів. Комунікативно спрямоване навчання побудоване на засадах гуманізму, використовуючи потенціал активності, самодіяльності, самостійності і творчості

особистості, забезпечує її свободу в усіх проявах розумової, трудової, фізичної і громадської діяльності. Комунікативно спрямоване навчання забезпечує включення студентів у різноманітні форми колективної і групової навчальної діяльності, в якій всі учасники розуміють не тільки єдність мети, а і усвідомлюють необхідність для її досягнення об'єднання зусиль для вирішення поставлених задач.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: [науково-методичний посібник] / І. Д. Бех – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: Монографія / В. О. Білоусова. – К.: ІЗМН. 1997. – 326 с
3. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: [підручник] / Бутенко Н. Ю. – К.: КНЕУ, 2004 – 383 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 376.
5. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
6. Коломинский Я. Л. Психология общения / Я. Л. Коломинский. – М.: Знание, 1974. – 96 с.
7. Коммуникативность общения в практику работы школы / под ред. И. Е. Пасова. – М.: Просвещение, 1985. – 127 с.
8. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
9. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя як предмет наукового осмислення // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: [зб. наук. праць] ; / ред. Т. І. Сущенко та ін. – К. – Запоріжжя. – 2003. – Вип. 28. – С. 41-49.
10. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посібник / П. М. Щербань. – К.: Вища школа. – 2004. – 207 с.
11. Эльконин Б. Д. Психология игры. – / Б. Д. Эльконин. – М.: Педагогика. – 1978. – 304 с.